YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL / IYUL / 7-SON, I-QISM

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 2026-yil, iyul.
I-qism

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir oʻrinbosari:
Karimov Norboy Gʻaniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – Oʻzbekiston doʻstlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat Gʻafforovna, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdugʻaniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Koʻnak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoʻja oʻgʻli, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin oʻgʻli, Oʻzb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshligʻi
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining oʻrinbosari
Ochilov Farkhod, Oʻzb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshligʻi
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil oʻgʻli, texnika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), katta oʻqituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon oʻgʻli, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor oʻgʻli, TDIU katta oʻqituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:
Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor Genera's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:
""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali
O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

MHXS (IFRS) ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOT TUZISHNING KORXONA RENTABELLIGI VA TO'LOVGA QOBILIYATLILIGINI TAHLIL QILISHDAGI O'RNI 12
Urakova Maxsad Xakimovna
QAYTA TIKLANMAYDIGAN RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING O'RNI 18
Yusupova Jamila Karamatdinovna
COMPARATIVE ANALYSIS OF DIGITAL FINANCIAL TECHNOLOGIES FOR CREDIT RISK PREDICTION AND MANAGEMENT IN COMMERCIAL BANKS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA ANALYTICS 21
Kholdorov Sardor Umarovich
O'ZBEKISTONDA AGROINVESTITSIYALARNI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 28
Yusupov Komaliddin Baxtiyor o'g'li
O'ZBEKISTONDA NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR UCHUN ICHKI TURISTIK MAHSULOTLAR TAHLILI 33
Zoxidov Firuz Faxritdinovich
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА 38
Эргашбаева Нилуфар Мухаммадсайфуллаевна
MUSTAQIL TURISTLAR OQIMINI OSHIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA VA UNI O'ZBEKISTON SHAROITIGA MOSLASHTIRISH IMKONIYATLARI 42
Muzaffarov Akmal Axmadovich
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЧАТ-БОТОВ В СИСТЕМЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ 49
Ирматова Азиза Бахрамовна
OROL BO'YI MINTAQASIDA YASHIL IQTISODIYOT ASOSIDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA) 56
Akramova Feruza
RECENT MEDICAL TOURISM RESEARCH IN THE WEB OF SCIENCE CORE COLLECTION 68
Hao Xiaohui
HARBIY XIZMATCHILARNI KIYIM-KECHAK BILAN TA'MINLASHDA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASIDAN O'ZBEKISTONDA FOYDALANISH ISTIQBOLLARI 76
Omonov Usmonqul Raxmonqul o'g'li
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA OSHIRISHNING ZAMONAVIY IQTISODIY MEXANIZMLARI 83
Inobatov Abror Boshlarovich
КОММУНАЛЬНАЯ ИНФРАСТРУКТУРА И МЛАДЕНЧЕСКАЯ СМЕРТНОСТЬ: ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПО РЕГИОНАМ УЗБЕКИСТАНА ЗА 2012–2024 ГОДЫ 92
Мамбетсапаев Курбанияз Айниязович
АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ 97
Ташмухамедова Карима Саматовна
СУТЬ УПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИЕЙ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ 104
Тарават Абдул Салам
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ASOSIY KAPITALGA KIRITILGAN INVESTITSIYALAR MANBALARI RIVOJLANISHINING MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI 112
Ibadullayev Dilshad Ibragimovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

BARQAROR SHAHARSOZLIKNI TA'MINLASHDA TRANSPORT INFRATUZILMASINING EKOLOGIK VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH 117
Permatov Ilxomjon Juraboyevich

O'ZBEKISTONDA BARQAROR SHAHARSOZLIKNI HUQUQIY ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH 121
Inoyatova Gulnoz Kadamovna

BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK OMILLARNING BINOLAR YEMIRILISHIGA TA'SIRINI KOMPLEKS BAHOLASH VA ULARNI KAMAYTIRISH USULLARI (TOSHKENT SHAHRI MISOLIDA) 125
Turabova Shodiya Anvarjon qizi

MHXSDA TUSHUM VA MOLIYAVIY INSTRUMENTLAR BO'YICHA PUL MABLAG'LARI OQIMINI HISOBGA OLISH 132
Eshonqulov Akmal Qudratovich

BOJXONA IMTIYOZLARINING DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARIGA TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH 138
Latipov Jahongir Shavkatovich

O'ZBEKISTONDA XUSUSIY TA'LIM TIZIMIDA KADRLAR NOMUTANOSIBLIGI TENDENSIYALARI 144
Raxmatxo'jayev Axrolxo'ja Akmal o'g'li

EKOLOGIK TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA INNOVATSION USULLARNING SAMARADORLIGI 150
Usmanova Gulida Valiyevna

BUXORO VILOYATIDAGI KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARI TARMOQLARARO IQTISODIY SAMADORLIGI EKONOMETRIK TAHLILI 156
Nazarov Nazar G'ulom o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KO'CHMAS MULK BOZORIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 163
Sadikova Dildora Abdulla qizi

MAHALLALARDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH EKOTIZIMINING FUNKSIONAL BOG'LIQLIGI 167
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫМИ ФИНАНСОВЫМИ ОПЕРАЦИЯМИ 172
Исмоилова Жасмина Ильхом кизи

SANOAT KLASTERLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING INNOVATSION FAOLIYATGA TA'SIRI 178
Mamadaliyev Anazxon Ziyodillayevich

XIZMATLAR SOHASIDA KICHIK BIZNES KORXONALARINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI 183
Ulmasova Oygul Baxtiyorovna

BIOLOGIK RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA INNOVATSION BOSHQARUV USULLARI 188
Babadjanov Akmal Shuxratovich

ZAMONAVIY JAMIYATDA AHOLINING EKOLOGIK MADANIYATINI YUKSALTIRISH MEXANIZMLARI 193
Xudoyberdiyev Norbek Komiljon o'g'li

O'ZBEKISTON KONTEKSTI: IQLIM O'ZGARISHI, OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA MOSLASHTIRISH SIYOSATLARI 198
Haydarov Ibrohimxon Abbosxon o'g'li

TOVAR YETKAZIB BERISH ZANJIRI VA BOJXONA NAZORATINI BOSHQARISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI 202
Kilichov Nazar Bafoyevich

TA'LIM XIZMATLARI VA ULARNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI 208
Yusupova I.R.
OROLBO'YI HUDUDLARINING IJTIMOIYIQTISODIY SALOHIYATINI KOMPLEKS BAHOLASH VA USTUVOR RIVOJLANISH YO'NALISHLARI 212
Dosnazarov Kallibek Kalbayevich
ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ДОХОДОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА 222
Айтмуратов Кутлымурат Жалгасович
DAVLAT ISHTIROKIDAGI KORXONALAR UCHUN KORPORATIV BOSHQARUV BO'YICHA IQTISODIY HAMKORLIK VA TARAQQIYOT TASHKILOTI (IHTT)NING YETAKCHI TAMOYILLARINI O'ZBEKISTON AMALIYOTIGA JORIY ETISH YO'NALISHLARI 227
Jumadullayeva Durdona Shuxrat qizi
TURIZM SOHASIDA KLASTERNI SHAKLLANTIRISH ASOSIDA AHOLI BANDLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI 233
Abdurayimov O'ktam Abdug'ani o'g'li
EKOLOGIYAGA OID HUQUQBUZARLIKLAR TARKIBI 240
Majidova Shaxnoza Rustam qizi
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKINI BOSHQARISH VA MUAMMOLI KREDITLAR MUAMMOSI: TAHLIL VA YECHIMLAR 244
Qurbonov Ilhom Jumaqulovich
AGROTADBIRKORLIKDA OMILLAR SARFI ASOSIDA QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARISH HAJMINING OSHISHIGA TA'SIRINI HUDUDIY BAHOLASH 248
Qurbonov Alisher Boboqulovich
ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS IN THE IMPLEMENTATION OF INTERNAL STANDARDS IN AUDIT FIRMS OF UZBEKISTAN AND THEIR IMPACT ON THE QUALITY OF AUDIT SERVICES 256
Kamola Bobonarova
XIZMAT KO'RSATISH KORXONA MENEJMENTIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING NAZARIY ASOSLARI 262
Zohidov Jamshid Botirxonovich
SOLIQ QARZDORLIGINI UNDIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI 267
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li
NAMANGAN VILOYATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATI VA MAHALLIYLASHTIRISH JARAYONLARINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI 272
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich
MILLIY HUNARMANDCHILIK SOHASINI HUDUDIY RIVOJLANTIRISHNING INTEGRAL BOSHQARUV MODELI VA UNI BAHOLASH 279
Yaxshiliqov Sardor Rustam o'g'li
O'ZBEKISTONDA SOLIQ SIYOSATINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: EKONOMETRIK TAHLIL 288
H.S. Bobojonov
OLIY TA'LIM TIZIMIGA XORIJIY INVESTITSIYALAR JALB QILISHNING USLUBIY ASOSLARI 294
Mamanazarov A.A.
OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SALOHIYATINI BOSHQARISH VA ISHLAB CHIQARISH XAVFSIZLIGI TA'MINLASHNING METODOLOGIK JIHATLARI 299
Gulmatov Sunnatillo Nurillayevich
BIOLOGIK AKTIVLAR SINTETIK VA ANALITIK HISOBINI TASHKIL ETISHDA ISHCHI HISOBVARAQLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 308
Axmetova Salima Seytovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

HUDUD IQTISODIYOTIGA “YASHIL INVESTITSIYALAR”NI JALB QILISH MEXANIZMLARINING USLUBIY JIHATLARI 313
To‘xtayev Maqsud Mansurovich

TURIZM SOXASIDA XIZMATLAR SIFATIGA TA’SIR ETUVCHI ASOSIY OMILLAR (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)........ 321
Suyunov R.G‘.

SOLIQ MA’MURCHILIGI METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARINING JORIY ETISH ISTIQBOLLARI 326
Turdaliyev Eldor Sho‘xratjon o‘g‘li

AGROKLASTERLAR FAOLIYATINI RAQAMLI BOSHQARUV MEXANIZMLARI ASOSIDA SHAKLLANTIRISH VA TAKOMILLASHTIRISH........ 334
Berdiyev Abdumalik Hakimovich

AHOLI DEMOGRAFIK JARAYONLARINI STATISTIK TADQIQ ETISHDA KUZATUVLARNING O‘RNI VA O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI........ 340
Siroj Zarina Rustambekovna

MECHANISMS FOR INCREASING THE EFFECTIVENESS OF USING ISLAMIC FINANCE INSTRUMENTS IN SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN........ 347
Toshxo‘jayev Abduqodirxon Abdulmanurxon ugli

KORPORATIV BOSHQARUVNING IQTISODIY MAZMUNI VA QURILISH KORXONALARI FAOLIYATIDAGI INSTITUTSIONAL AHAMIYATI 354
G‘iyosov Ilxom Karimovich

FORECASTING OF AGRICULTURAL PRODUCTION INDICATORS IN SURKHANDARYA REGION USING THE ARIMA MODEL........ 361
Abdurayimov Kamoliddin Khurram oglu

BARQAROR HOSILDORLIKNI TA’MINLASHNING IQTISODIY YONDASHUVLARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI 369
Turayeva Gulizahro

INNOVATSION EKOTIZIMDA FAN–TA’LIM–ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASINING IQTISODIY JIHATLARI........ 374
Uzaydullayev Sherzod Shukurullayevich

INSON KAPITALIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING INTEGRAL INDEKSINI SHAKLLANTIRISH VA UNING HUDUDIY IQTISODIY O’SISHNI BAHOLASHDAGI AHAMIYATI........ 378
Yusubboyeva Dinora Qudrat qizi

OHAK TOSH QAZIB OLISH JARAYONIDA ATROF MUHITDAGI ZARARI VA OLDINI OLISH........ 386
Kaxorov Ulug‘bek

DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK LOYIHALARIDA MOLIYAVIY RISKLARNI BAHOLASH VA BOSHQARISH: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI VA XALQARO YONDASHUVLAR (2019-2025 YILLAR) 389
Abdukarimov Akbar G‘anisherovich

KORXONALAR FAOLIYATINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNI IMITATSION MODELLASHTIRISH........ 393
Raximov Azizbek Zokirovich

OROLBO‘YI MINTAQASIDA YOSHLAR TADBIRKORLIGI VA TA’LIM XIZMATLARI SIFATINING TAHLILI........ 400
Raxmanov Raxmanbergan Abdullaevich

TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH ORQALI ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING STRATEGIK YO‘NALISHLARI........ 404
Kodirova Xurshida Ismoilovna

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA INNOVATSION MENEJMENT TIZIMLARINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI 409
Yusupov Ulug‘bek Shukrullayevich
Omonov Abdurazzoq Komil o‘g‘li

KREATIV IQTISODIYOT VA BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIKNI BAHOLASH 416
Xamidova Soro
Toshpulatova Laylo
DIGITALLY-ENABLED COMMUNITY AGRITOURISM AS A PATHWAY TO RURAL INCOME IN THE ARAL SEA REGION: A CONCEPTUAL APPROACH 423
Mariya Bekimbetova
SIFAT MENEJMENTI TIZIMIGA INTEGRATSIYALASHGAN XODIMLARNI RAG'BATLANTIRISH MEXANIZMINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI 427
Qurbonova Dilafruz Anvarjon qizi
SANOAT ZONALARIDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA INFRATUZILMAVIY RESURSLARNI BOSHQARISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI 431
Arifbayev Bobir Dilshodovich
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INVESTITSIYALARNI SUG'URTALASHDAGI AMALIY MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH ISTIQBOLLARI 439
Kengesbaeva Suliuxan Maxsetbay qizi
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YALPI ICHKI MAHSULOT HAJMIGA TA'SIR ETUVCHI MAKROIQTISODIY OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILI 443
Safarova Yulduz Abbos qizi
AUDITNING XALQARO STANDARTLARINI MOLIYAVIY HISOBOTNI SOXTALASHTIRISH HOLATLARINI ANIQLASHDA QO'LLASH 448
Xusanov Shuxrat Burxonovich
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В ЦЕЛЯХ ПОВЫШЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ ИНКЛЮЗИВНОСТИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ 454
Рузибоева Нилуфар Тўлқин қизи
ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT MECHANISMS FOR EFFICIENT WATER RESOURCE USE BASED ON CIRCULAR ECONOMY PRINCIPLES 461
Sotvoldiyeva Muslimaxon Gayratjon kizi
HUDUDIY IQTISODIY IXTISOSLASHUVNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY INDEKSLARI: TAHLILIY SHARH VA INTEGRAL YONDASHUV 467
Mansurov Zikriyo Muxsinjon o'g'li
QURILISH SANOATI KORXONALARINING INVESTITSION JOZIBADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI BAHOLASHNING NAZARIY-USLUBIY YONDASHUVLARI 473
Karimov Inomjon Ortikbayevich
TRANSPORT SOHASIDA INVESTITSION JOZIBADORLIK TUSHUNCHASINING MOHIYATI VA UNI BELGILOVCHI OMILLAR 480
Hayitboyeva Ullijon Bobonazar qizi
МЕХАНИЗМ ДЕЙСТВИЯ МЕСТНЫХ НАЛОГОВ И СБОРОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 484
Файзиев Фаррух Абдуллахожаевич
IQTISODIY ADOLATNI TA'MINLASHNING SOLIQ-BUDJET MEXANIZMLARI: NAZARIY YONDASHUVLAR, MEZONLAR VA BAHOLASH USULLARI 491
Alimov Nasimjon Hoshimovich
ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПРОВАЙДЕРОВ 499
Исмагулова Гульмира Нуралиевна
ANALYSIS OF AGRICULTURAL EXPORT DEVELOPMENT TRENDS AND EXPORT GEOGRAPHY IN UZBEKISTAN 504
Qobilova Malika Uktamovna
Usanova Feruza Zafar kizi
Muratov Shukrullo Abduraimovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O‘ZBEKISTON TURIZM TARMOG‘INING RAQOBATBARDOSHLIGINI CHEKLOVCHI OMILLARNI TIZIMLI TAHLIL QILISH VA ULARNI BARTARAF ETISHNING STRATEGIK YO‘NALISHLARI 508
Khusniddin Egamnazarov

IKKI YOQLAMA SOLIQQA TORTISHNING OLDINI OLISHNING XALQARO-HUQUQIY ASOSLARI VA O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QO‘LLASH AMALIYOTI 516
Sarsengalieva Albina Askar qizi

TIJORAT BANKLARI DEPOZIT PORTFELINING TARKIBIY TAHLILI VA UNI OPTIMALLASHTIRISH YO‘NALISHLARI 524
Abduganiyev Shoxruxbek Shavkatbek o‘g‘li

MILLIY IQTISODIYOTNI SANOATLASHUVINING HAJMIY VA SIFAT O‘LCHAMLARI O‘RTASIDAGI NOMUTANOSIBLIK TAHLILI 533
Erkayev Akrom Normuxammadovıch

ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA ICHKI TURIZM BOZORINI RIVOJLANTIRISHNING TAMOYILLARI VA O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 540
Muxtarov Botir Abdusattarovich

QISHLOQ XO‘JALIGIDA DRON TEXNOLOGIYALARINING MEHNAT VA ENERGIYA RESURSLARINI TEJASHGA TA’SIRINI INTEGRAL BAHOLASH METODIKASI 546
Maxmudov Saidalo Ma’ruf o‘g‘li

BYUDJET TASHKILOTLARI AUDITIDA TANLAMA NATIJALARINI BAHOLASH, BUZILISHLARNI EKSTRAPOLYASIYA QILISH VA ULARNI «MASOFAVIY AUDIT» TIZIMI BILAN INTEGRATSIYALASH 553
Muqumov Jasur Bosimovich

BARQAROR RIVOJLANISH JARAYONIDA BIOIQTISODIYOTNING ROLI VA AHAMIYATI 560
Pulatov Baxtiyor Alimovich
Xakimov Bunyod Bahodir o‘g‘li

ISH BILAN BANDLIKNING IJTIMOIY-IQTISODIY MOHIYATI VA UNING TURLARI 565
Zokirjonova Feruza

ISH BILAN BANDLIKNING IJTIMOIY-IQTISODIY MOHIYATI VA UNING TURLARI

Zokirjonova Feruza
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0009-0005-6190-1296

Annotatsiya. Ish bilan bandlikning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati klassik, neoklassik, keynschilik, institutsional hamda zamonaviy mehnat bozori nazariyalari asosida tadqiq etilgan. Ish bilan bandlikning iqtisodiy o'sishni ta'minlash, inson kapitalini ro'yobga chiqarish, aholi daromadlarini shakllantirish, kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashdagi o'rni yoritilgan. Bandlik shakllari huquqiy rasmiylashtirilishi, ish vaqti, mehnat munosabatlarining davomiyligi, iqtisodiyot tarmoqlari, ish joyining hududiy joylashuvi hamda raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasiga ko'ra tizimlashtirilgan. To'liq, samarali va maqbul bandlik tushunchalarining o'zaro farqlari, shuningdek, norasmiy, nostandart, platformaviy, masofaviy hamda o'zini o'zi band qilish shakllarining o'ziga xos xususiyatlari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari asosida inson kapitali, munosib mehnat, ijtimoiy himoya va mehnat unumdorligi mezonlarini o'zida mujassam etgan takomillashtirilgan mualliflik ta'rifi ishlab chiqilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida bandlik siyosatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ish bilan bandlik, mehnat bozori, ishchi kuchi, to'liq bandlik, samarali bandlik, maqbul bandlik, norasmiy bandlik, nostandart bandlik, o'zini o'zi band qilish, platformaviy bandlik, masofaviy ish, munosib mehnat.

Аннотация. Социально-экономическая сущность занятости исследована на основе классической, неоклассической, кейнсианской, институциональной и современной теорий рынка труда. Раскрыта роль занятости в обеспечении экономического роста, реализации человеческого капитала, формировании доходов населения, сокращении бедности и укреплении социальной стабильности. Формы занятости систематизированы по критериям правового оформления, продолжительности рабочего времени и трудовых отношений, секторам экономики, территориальному размещению рабочего места, а также степени использования цифровых технологий. Обоснованы различия между полной, эффективной и рациональной занятостью, а также раскрыты особенности неформальной, нестандартной, платформенной, дистанционной занятости и самозанятости. По результатам исследования предложено усовершенствованное авторское определение занятости, объединяющее критерии производительности труда, достойного труда, человеческого капитала и социальной защиты. Разработаны научные предложения и практические рекомендации по совершенствованию политики занятости в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, рабочая сила, полная занятость, эффективная занятость, рациональная занятость, неформальная занятость, нестандартная занятость, самозанятость, платформенная занятость, дистанционная работа, достойный труд.

Abstract. The socio-economic essence of employment is examined on the basis of classical, neoclassical, Keynesian, institutional, and contemporary labour-market theories. The role of employment in promoting economic growth, enhancing human capital, generating household income, reducing poverty, and strengthening social stability is substantiated. Forms of employment are classified according to legal status, working time, duration of labour relations, economic sectors, territorial location of the workplace, and the degree of digital technology adoption. The distinctions among full, productive, and rational employment are clarified, while the specific features of informal, non-standard, platform-based, remote, and self-employment are identified. Based on the research findings, an improved authorial definition of employment integrating labour productivity, decent work, human capital, and social protection is proposed. Scientific proposals and practical recommendations aimed at improving employment policy in the Republic of Uzbekistan are also developed.

Keywords: employment, labour market, labour force, full employment, productive employment, rational employment, informal employment, non-standard employment, self-employment, platform employment, remote work, decent work.

KIRISH

Ish bilan bandlik jamiyat iqtisodiy salohiyatidan foydalanish, aholi daromadlarini shakllantirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy mexanizmlaridan biridir. Mehnatga layoqatli aholining ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish faoliyatida ishtirok etishi, bir tomondan, yalpi ichki mahsulot yaratilishini ta'minlasa, ikkinchi tomondan, insonning moddiy, kasbiy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondiradi.

Bandlik masalasi faqat ish o'rinlari soni bilan chegaralanmaydi. Zamonaviy sharoitda yaratilayotgan ish o'rinlarining sifati, barqarorligi, mehnat unumdorligi, daromadlilik darajasi, xavfsizligi, ijtimoiy himoya bilan qamrab olinishi hamda xodimning kasbiy rivojlanishiga ko'maklashishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli bandlikni faqat miqdoriy ko'rsatkich sifatida emas, balki iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy va institutsional munosabatlarni o'zida mujassam etgan murakkab tizim sifatida o'rganish talab etiladi.

Xalqaro mehnat tashkilotining 19-Xalqaro mehnat statistiklari konferensiyasi standartlariga ko'ra, ishchi kuchi band va ishsiz shaxslar yig'indisidan iborat. Bandlik esa haq yoki foyda olish maqsadida tovarlar ishlab chiqarish yoxud xizmatlar ko'rsatishda ishtirok etishni ifodalaydi. Mazkur yondashuv bandlikni haq to'lanadigan mehnat bilan bog'laydi va uni mehnat faoliyatining boshqa shakllaridan ajratadi[1].

O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 20-oktabrdagi «Aholi bandligi to'g'risida»gi O'RQ-642-son[2] Qonunida bandlik fuqarolarning qonunchilikda taqiqlanmagan, o'z shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq hamda ularga ish haqi yoki mehnat daromadi keltiradigan faoliyati sifatida huquqiy jihatdan belgilangan.

O'zbekiston Respublikasining milliy qonunchiligida ish bilan bandlik «ish bilan ta'minlanish» ma'nosida talqin etiladi. Ya'ni, «ish bilan ta'minlanish fuqarolarning qonun hujjatlariga zid kelmaydigan, o'z shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq bo'lgan hamda ularga ish haqi (mehnat daromadi) keltiradigan faoliyatidir».

Raqamlashtirish, sun'iy intellekt, masofaviy mehnat va raqamli platformalarning kengayishi bandlikning an'anaviy chegaralarini o'zgartirmoqda. Endilikda xodimning bitta ish beruvchiga, doimiy ish joyiga va qat'iy ish vaqtiga bog'liqligi kamayib, moslashuvchan, loyihaviy va platformaviy bandlik shakllari rivojlanmoqda. Ushbu jarayon mehnat bozorining inklyuzivligini oshirish bilan bir qatorda, ijtimoiy himoyani yanada takomillashtirish, daromadlar barqarorligini mustahkamlash hamda mehnat munosabatlarini yanada tartibga solish zaruratini ham yuzaga keltirmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ish bilan bandlikning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyatini nazariy jihatdan yoritish, uning an'anaviy va zamonaviy shakllarini tizimlashtirish hamda O'zbekiston sharoitida samarali bandlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bandlikning nazariy asoslari iqtisodiy ta'limotlar rivojlanishining turli bosqichlarida turlicha talqin qilingan. Klassik iqtisodiy maktab vakillari A. Smit va D. Rikardo mehnatni milliy boylikning asosiy manbai deb hisoblagan. A. Smit mehnat taqsimoti ixtisoslashuv va unumdorlikni oshirib, iqtisodiy rivojlanish uchun zamin yaratishini ko'rsatgan. Klassik yondashuvda ish haqi hamda mehnatga bo'lgan talab va taklifning erkin o'zgarishi mehnat bozorida muvozanatni tiklaydi, degan g'oya ustunlik qiladi.

Neoklassik nazariya bandlik hajmini real ish haqi, mehnat unumdorligi va ish beruvchining foydani maksimallashtirishga qaratilgan qarorlari bilan bog'laydi. Mazkur nazariyaga ko'ra, korxona qo'shimcha xodim yaratadigan chegaraviy mahsulot qiymati real ish haqiga tenglashguncha ishchi yollaydi:

$$W/P=MPL,$$

bu yerda:

W — nominal ish haqi;

P — narxlar darajasi;

W/P — real ish haqi;

MPL — mehnatning chegaraviy mahsuloti.

J.M. Keynes neoklassiklarning mehnat bozori avtomatik ravishda to'liq bandlikka erishadi, degan xulosasiga muqobil yondashuvni ilgari surgan. Uning fikricha, bandlik hajmi samarali talab, investitsiyalar va ishlab chiqarish ko'lami bilan belgilanadi. Yalpi talabning yetarli darajada shakllanishi bandlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu bois davlat fiskal, pul-kredit va investitsiyaviy vositalar orqali bandlikni rag'batlantirishi muhim ahamiyat kasb etadi.

1 https://ilostat.ilo.org/methods/concepts-and-definitions/forms-of-work/

2 O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 20-oktabrdagi «Aholi bandligi to'g'risida»gi O'RQ-642-son Qonuni: https://lex.uz/docs/-5055690

Inson kapitali nazariyasida T. Schultz va G. Becker ta’lim, malaka hamda sog‘liqni saqlashga yo‘naltirilgan xarajatlarni insonning kelajakdagi mehnat unumdorligi va daromadini oshiruvchi investitsiya sifatida baholaydi. Ushbu yondashuv bandlikni ish o‘rnining mavjudligi bilangina emas, balki xodim kompetensiyalari va ish beruvchi talablarining o‘zaro muvofiqligi bilan ham bog‘laydi.

Institutsional yondashuv vakillari mehnat bozori faoliyatini qonunchilik, mulk huquqi, kasaba uyushmalari, mehnat shartnomalari, ijtimoiy normalar hamda davlat institutlari orqali izohlaydi. D. North va O. Williamsonning qarashlariga ko‘ra, institutlarning sifati axborot nomutanosibligini hamda transaksion xarajatlarni kamaytirib, mehnat munosabatlarining barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

D. Autor texnologik taraqqiyot barcha kasblarni to‘liq yo‘q qilmasligini, balki kasblar tarkibidagi ayrim vazifalarni avtomatlashtirishi va mehnat mazmunini o‘zgartirishini asoslaydi. D. Acemoglu va P. Restrepo esa avtomatlashtirishning «almashtirish effekti» bilan bir qatorda yangi vazifalar va kasblarni yuzaga keltiruvchi «qayta tiklash effekti» ham mavjudligini ta’kidlaydi.

Shunday qilib, nazariy qarashlar evolyutsiyasi bandlikni oddiy daromad manbaidan inson kapitali, institutlar, texnologiyalar va ijtimoiy himoya o‘zaro ta’sirlashadigan ko‘p qirrali munosabatga aylantirgan. Bandlik ko‘rsatkichlari quyidagi nisbatlar orqali ifodalanadi.

Bandlik darajasi:

$$BD = \frac{B}{MYA} \times 100,$$

bu yerda:
B — band bo‘lgan aholi;
MYA — mehnat yoshidagi aholi.

Ishsizlik darajasi:

$$ID = \frac{I}{IK} \times 100,$$

bu yerda:
I — ishsizlar soni;
IK — ishchi kuchi.

Ishchi kuchida ishtirok etish darajasi:

$$IKID = \frac{IK}{MYA} \times 100.$$

Biroq ushbu miqdoriy ko‘rsatkichlar bandlik sifatini to‘liq ifodalamaydi. Shu bois bandlikni baholashda ish haqi, mehnat unumdorligi, mehnat sharoitlari, ijtimoiy himoya hamda kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini ham hisobga olish zarur.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tizimli o‘rganish, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tashkilotlar ma’lumotlarini qiyosiy tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Olingan ma’lumotlar ilmiy abstraksiyalash, taqqoslash, umumlashtirish, tasniflash hamda mantiqiy tahlil usullari asosida qayta ishlanib, ish bilan bandlikning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va asosiy turlari nazariy jihatdan baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Iqtisodiy nuqtai nazardan bandlik mehnat resurslarining tovar va xizmatlar ishlab chiqarishga jalb qilinishini ifodalaydi. U ishchi kuchiga bo‘lgan talab va taklifning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi.

Bandlikning iqtisodiy mazmuni quyidagi funksiyalarda namoyon bo‘ladi:

Ishlab chiqarish funksiyasi. Band bo‘lgan aholining mehnati natijasida yalpi ichki mahsulot va milliy daromad yaratiladi.

Daromad yaratish funksiyasi. Ish haqi, tadbirkorlik daromadi va o‘zini o‘zi band qilishdan olinadigan tushumlar uy xo‘jaliklari daromadining asosiy manbasini tashkil etadi.

Iste’mol talabini shakllantirish funksiyasi. Mehnat daromadlarining o‘sishi tovar va xizmatlarga bo‘lgan talabni rag‘batlantiradi.

Inson kapitalidan foydalanish funksiyasi. Bandlik jarayonida bilim, malaka va tajriba iqtisodiy qiymatga aylantiriladi.

Fiskal funksiya. Rasmiy bandlik daromad solig'i va ijtimoiy to'lovlar bazasining kengayishiga xizmat qiladi.

Innovatsion funksiya. Malakali bandlik yangi texnologiyalarni o'zlashtirish va innovatsiyalarni ishlab chiqarish jarayoniga joriy etishga xizmat qiladi.

Makroiqtisodiy nuqtai nazardan ishlab chiqarish hajmi bandlik, kapital va texnologiyaga bog'liq:

$$Y = A \cdot F(K, L),$$

bu yerda:

Y — ishlab chiqarish hajmi;
A — texnologik rivojlanish darajasi;
K — kapital;
L — band mehnat resurslari.

Bunda band bo'lganlar sonining ko'payishi har doim ham iqtisodiy samaradorlikning ortishini anglatmaydi. Agar yangi ish o'rinlari past unumdorlik, kam daromad va norasmiy mehnat munosabatlari bilan tavsiflansa, bandlikning miqdoriy o'sishi aholi farovonligining mutanosib ravishda oshishiga olib kelmasligi mumkin.

Bandlik insonning jamiyatdagi ijtimoiy mavqeyi, turmush tarzi va kelajakka bo'lgan ishonchini belgilaydi. Uning ijtimoiy mohiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- shaxsning mehnat qilish huquqini ro'yobga chiqarish;
- barqaror daromad va munosib turmush darajasini ta'minlash;
- kambag'allik va daromadlar tengsizligini qisqartirish;
- insonning jamiyatga integratsiyalashuvini kuchaytirish;
- kasbiy va ijodiy salohiyatni rivojlantirish;
- ijtimoiy begonalashuv va marginalizatsiya xavfini kamaytirish;
- ijtimoiy sug'urta va pensiya huquqlarini shakllantirish;
- oilaviy farovonlik hamda avlodlararo ijtimoiy harakatchanlikni oshirish.

Demak, bandlik bir vaqtning o'zida iqtisodiy resurslardan foydalanish shakli va shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy o'rnini belgilovchi ijtimoiy-iqtisodiy munosabat hisoblanadi (1-jadval).

1-jadval
Ish bilan bandlik turlarining tasnifi[3]

Tasniflash mezoni	Bandlik turlari	Asosiy xususiyati
Qamrov darajasi	To'liq, samarali, maqbul	Ishchi kuchidan foydalanish darajasi va sifati
Huquqiy maqomi	Rasmiy, norasmiy	Mehnat munosabatlarining huquqiy rasmiylashtirilishi
Ish vaqti	To'liq vaqtli, to'liqsiz vaqtli	Ish vaqtining belgilangan me'yorga nisbati
Davomiyligi	Doimiy, vaqtinchalik, mavsumiy	Mehnat munosabatlarining davom etish muddati
Ish joyi	Korxonada, uyda, masofaviy, mobil	Mehnat vazifalarining bajarilish joyi
Bandlik subyekti	Yollanma, o'zini o'zi band qilish, tadbirkorlik	Daromad olish va mehnatni tashkil etish usuli
Iqtisodiyot sektori	Davlat, xususiy, aralash	Ish beruvchining mulk shakli
Faoliyat sohasi	Sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmatlar	Iqtisodiy faoliyat turi
Barqarorligi	Barqaror, beqaror	Daromad va ish o'rnining kafolatlanganlik darajasi
Texnologik shakli	An'anaviy, masofaviy, platformaviy	Raqamli vositalardan foydalanish darajasi
Hududiy xususiyati	Mahalliy, ichki migratsion, tashqi migratsion	Ish joyining yashash hududiga nisbati
Ixtiyoriylik darajasi	Ixtiyoriy, majburiy to'liqsiz	Xodimning bandlik shaklini tanlash imkoniyati

Nazariy yondashuvlarning qiyosiy tahlili bandlikning bir-birini to'ldiruvchi uchta darajasini ajratish imkonini beradi:

1. Miqdoriy daraja — band aholining soni va bandlik darajasi.
2. Tarkibiy daraja — band aholining tarmoqlar, hududlar, kasblar va malaka guruhlari bo'yicha taqsimlanishi.
3. Sifat darajasi — mehnat unumdorligi, ish haqi, barqarorlik, xavfsizlik va ijtimoiy himoya.

Bandlik siyosatini faqat miqdoriy ko'rsatkichlarga asoslash past unumdorlikka ega va norasmiy ish o'rinlari ulushining ortishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli: **«Qancha ish o'rni yaratildi?»** degan savol bilan bir qatorda **«Qanday sifatdagi ish o'rni yaratildi?»** degan savolga ham javob berish muhim ahamiyat kasb etadi.

3 Muallif ishlanmasi

Quyidagi takomillashtirilgan mualliflik ta'rifi taklif etiladi:

Ish bilan bandlik — mehnatga layoqatli shaxslarning qonuniy va jamiyat uchun foydali faoliyatda ishtirok etishi orqali o'z inson kapitalini iqtisodiy qiymatga aylantirishi, daromad olishi, ijtimoiy himoya huquqlarini shakllantirishi hamda tovar va xizmatlar yaratilishiga hissa qo'shishini ifodalovchi dinamik ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar tizimidir.

Mazkur ta'rifning mavjud yondashuvlardan farqi shundaki, unda:

- bandlikning daromad keltirish xususiyati;
- inson kapitalini ro'yobga chiqarish;
- iqtisodiy qiymat yaratish;
- faoliyatning qonuniyligi;
- ijtimoiy himoya;

munosib mehnat va ijtimoiy foydalilik yagona tizimda birlashtirilgan.

Bandlik sifatini integral baholash uchun quyidagi konseptual indeksdan foydalanish mumkin:

$$BSI = w_1U + w_2D + w_3B + w_4IH + w_5KR,$$

bu yerda:

- **BSI** — bandlik sifati indeksi;
- **U** — mehnat unumdorligi;
- **D** — daromadning yetarliligi;
- **B** — ish o'rnining barqarorligi;
- **IH** — ijtimoiy himoya bilan qamrov;
- **KR** — kasbiy rivojlanish imkoniyati;
- w_i — ko'rsatkichlarning ekspert yoki statistik usulda aniqlanadigan vaznlari.

Ushbu yondashuv bandlikning faqat sonini emas, balki uning iqtisodiy va ijtimoiy natijalarini ham baholash imkonini beradi.

O'zbekistonda bandlikni takomillashtirish yo'nalishlari

O'zbekistonda bandlikni ta'minlash davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. **«Aholi bandligi to'g'risida»gi Qonun**da kasbga o'qitish, haq to'lanadigan jamoat ishlari, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, subsidiyalar ajratish, o'zini o'zi band qilish hamda ishsiz shaxslarni ishga joylashtirish mexanizmlari belgilangan.

Bandlik siyosatining samaradorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

1. Bandlik natijalarini sifat ko'rsatkichlari bilan baholash. Davlat dasturlarida yaratilgan ish o'rinlari soni bilan bir qatorda ularning yashovchanligi, ish haqi, mehnat unumdorligi va ijtimoiy sug'urta bilan qamrovi ham hisobga olinishi kerak.

2. Norasmiy bandlikni qisqartirishning rag'batlantiruvchi mexanizmlarini kengaytirish. Soliq va ro'yxatdan o'tish tartiblarini soddalashtirish hamda ijtimoiy to'lovlarni moslashuvchan belgilash maqsadga muvofiq.

3. Mehnat bozori axborot tizimini rivojlantirish. Vakansiyalar, ish izlovchilarning ko'nikmalari va hududiy kadrlarga bo'lgan ehtiyojni yagona raqamli tizim orqali muvofiqlashtirish zarur.

4. Kasbiy malakalarni prognozlash. Oliy va professional ta'lim buyurtmalarini hududlar hamda tarmoqlarning istiqboldagi ehtiyojlariga bog'lash lozim.

5. Platformaviy bandlikning huquqiy maqomini aniqlashtirish. Platformalarda faoliyat yurituvchi xodimlar uchun baxtsiz hodisalardan sug'urtalash, pensiya badallari hamda minimal mehnat kafolatlarining moslashuvchan modelini joriy etish zarur.

6. Ayollar va yoshlar bandligini qo'llab-quvvatlash. Moslashuvchan ish vaqti, masofaviy ish, bolalarni parvarishlash xizmatlari hamda raqamli kasblarga o'qitish dasturlarini kengaytirish zarur.

7. Hududiy bandlik dasturlarini differensiallashtirish. Har bir hududning demografik, tarmoq va resurs salohiyatiga mos bandlik modeli ishlab chiqilishi lozim.

8. Yuqori unumdor ish o'rinlarini rag'batlantirish. Davlat subsidiyalari va imtiyozlarini ish o'rinlari soniga emas, balki mehnat unumdorligi, rasmiy ish haqi hamda texnologik yangilanish natijalariga bog'lash maqsadga muvofiq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ish bilan bandlik iqtisodiy resurs sifatidagi ishchi kuchidan foydalanish bilan bir qatorda, insonning daromad olishi, kasbiy salohiyatini ro'yobga chiqarishi va jamiyatga integratsiyalashuvini ta'minlovchi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy munosabatdir.

Tadqiqot asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi.

Birinchidan, bandlikning mohiyatini faqat ish oʻrnining mavjudligi bilan cheklash metodologik jihatdan yetarli emas. Zamonaviy bandlik konsepsiyasi mehnat unumdorligi, munosib daromad, huquqiy himoya, mehnat xavfsizligi va kasbiy rivojlanish kabi muhim jihatlarni ham qamrab olishi lozim.

Ikkinchidan, toʻliq bandlik ish izlayotgan shaxslar uchun ish imkoniyatlarining mavjudligini, samarali bandlik mehnat resurslaridan yuqori natijadorlik bilan foydalanishni, maqbul bandlik esa ishchi kuchining tarmoqlar, hududlar va kasblar boʻyicha oqilona taqsimlanishini ifodalaydi.

Uchinchidan, raqamli iqtisodiyot masofaviy, platformaviy, loyihaviy va mustaqil bandlik shakllarining rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Bunda moslashuvchan bandlik shakllarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ijtimoiy himoyani yanada mustahkamlash ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Toʻrtinchidan, norasmiy bandlikni qisqartirishda maʼmuriy cheklovlardan koʻra, roʻyxatdan oʻtish, soliqqa tortish va ijtimoiy sugʻurtaning qulay hamda manfaatli mexanizmlarini yaratish samaraliroq hisoblanadi.

Beshinchidan, Oʻzbekistonda bandlik siyosatining natijadorligini baholashda yaratilgan ish oʻrinlari soni bilan bir qatorda, bandlik sifati, mehnat unumdorligi va barqaror daromad mezonlariga bosqichma-bosqich oʻtish zarur.

Ish bilan bandlik maqomi ijtimoiy foydali faoliyatda ishtirok etuvchi mehnat resurslarining muayyan qismi uchun belgilanadi. Ushbu toifaga daromad olish maqsadida tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar koʻrsatish uchun oʻz ishchi kuchini taklif etuvchi shaxslar, shuningdek, ijtimoiy foydali faoliyatda ishtirok etgan holda bevosita pul daromadi keltirmaydigan yoki tovarlar ishlab chiqarish hamda xizmatlar koʻrsatish bilan bogʻliq faoliyatni amalga oshiruvchi aholi guruhlari kiradi.

Ish bilan bandlikning eng muhim xususiyatlariga uning samaradorligi nuqtai nazaridan yiriklashtirilgan makrodarajada baho berish zarur. Bunday baholash nafaqat mavjud muammolarni aniqlash, balki ish bilan bandlik sohasidagi barqaror rivojlanish tamoyillarini belgilash uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, koʻrsatkichlar mazmuni shuni tasdiqlaydiki, ish bilan bandlik nafaqat iqtisodiy ahamiyatga ega, balki yaqqol ifodalangan ijtimoiy mazmunga ham ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Oʻzbekiston Respublikasining 2020-yil 20-oktabrdagi «Aholi bandligi toʻgʻrisida»: OʻRQ-642-son Qonun: https://lex.uz/uz/docs/-5055690
2. Oʻzbekiston Respublikasining “Oʻzbekiston Respublikasining Mehnat kodeksini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi OʻRQ-798-son Qonuni: https://lex.uz/docs/-6257345
3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 17-yanvardagi “2025-yilda aholi bandligini taʼminlash va kambagʻallikni qisqartirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ-12-son qarori: https://lex.uz/uz/docs/-7327821
4. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.* – London: W. Strahan and T. Cadell, 1776.
5. Keynes J.M. *The General Theory of Employment, Interest and Money.* – London: Macmillan, 1936.
6. Becker G.S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education.* – 3rd ed. – Chicago: University of Chicago Press, 1993.
7. Schultz T.W. Investment in Human Capital // *American Economic Review.* – 1961. – Vol. 51, No. 1. – P. 1–17.
8. North D.C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance.* – Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
9. Williamson O.E. The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead // *Journal of Economic Literature.* – 2000. – Vol. 38, No. 3. – P. 595–613.
10. Autor D.H. Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation // *Journal of Economic Perspectives.* – 2015. – Vol. 29, No. 3. – P. 3–30.
11. Acemoglu D., Restrepo P. Robots and Jobs: Evidence from US Labor Markets // *Journal of Political Economy.* – 2020. – Vol. 128, No. 6. – P. 2188–2244.
12. International Labour Organization. *Resolution concerning Statistics of Work, Employment and Labour Underutilization.* 19th International Conference of Labour Statisticians. – Geneva: ILO, 2013.
13. International Labour Organization. *World Employment and Social Outlook: The Role of Digital Labour Platforms in Transforming the World of Work.* – Geneva: ILO, 2021.
14. International Labour Organization. *Statistics on Unemployment and Labour Underutilization.* – ILOSTAT.
15. OECD. *OECD Employment Outlook 2024: The Net-Zero Transition and the Labour Market.* – Paris: OECD Publishing, 2024.
16. World Bank. *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work.* – Washington, DC: World Bank, 2019.

17. International Labour Organization. *World Employment and Social Outlook: Trends 2024.* – Geneva: ILO, 2024.
18. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. *Mehnat bozori bo‘yicha rasmiy statistik ma’lumotlar.* – Stat.uz.
19. Standing G. *The Precariat: The New Dangerous Class.* – London: Bloomsbury Academic, 2011.
20. Kalleberg A.L. Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition // *American Sociological Review.* – 2009. – Vol. 74, No. 1. – P. 1–22.

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 7/1

© Materiallar koʻchirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna boʻlishingiz mumkin. Obuna boʻlgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga toʻlov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida joʻnatishingizni soʻraymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga joʻnatamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulugʻbek tumani Kumushkon koʻchasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz